

# GÖÇ ÖNCESİ, GÖÇ ETMEYE KARAR VERME AŞAMASI VE GÖÇ YOLCULUĞU SÜRECİNDE YAŞANAN MÜLTECİ DENEYİMLERİ: DÜZCE'DE BULUNAN IRAKLI, SURIYELİ VE AFGAN ÖRNEĞİ (2021-2022)<sup>1</sup>

Fatma Kızılelmas<sup>2</sup>

Alev Erkilet<sup>3</sup>

## Öz

Bu çalışma araştırmacının doktora tezi kapsamında yaptığı etnografik araştırmanın ön bulgularına dayanmaktadır. 2010 yılından itibaren Türkiye'ye sığınan ve 2021-2022 yılları arasında Düzce'de bulunan Iraklı, Suriyeli ve Afgan 39 mülteci erkekle derinlemesine görüşmelerin yapıldığı nitel bir araştırmaya dayanmaktadır. Araştırmada farklı ülkelerden gelen mültecilerin Türkiye'ye göç etmeden önce ülkelerinde yaşadıkları olaylar, göç etmeye karar verme süreçleri ve göç yolculuğunda yaşanan deneyimleri ele alınmıştır. Bu çalışmaya konu olan Suriyeliler ülkelerinde yaşanan iç savaştan, Afganistanlılar kökleri 1979'a kadar giden ve 2001'de başka bir şekle bürünen işgal, iç savaş ve çatışmalar ile hâlen Taliban rejiminin olası şiddet politikalarından, sosyo-ekonomik istikrarsızlık ve güvensizlikten, Iraklılar da ABD işgali sonrası ortaya çıkan IŞİD saldırıları, derinleşen siyasi iktidarsızlıklar ve artan şiddet eylemlerinden dolayı ya hedef ülke ya da geçiş ülkesi olarak Türkiye'nin kapısını çalmaktadırlar. Suriyeli, Iraklı ve Afganistanlı mülteciler açısından göçten önce ülkelerinde yaşadıkları zorluklar ve tehlikeler, göç etmeye karar verme aşamasında ve göç yolculuğu esnasında bazı benzerlikler söz konusu ise de her ülkedeki sosyal ve politik ortam, yaşanan zorluklar ve bunlara verilen tepkiler farklı olmakta, farklı tecrübelerle karşılaşabilmektedir.

**Anahtar kelimeler:** Göç, Sığınmacı, Mülteci, Göç yolculuğu, Zorunlu göç

<sup>1</sup> Bu makale Prof. Dr. Alev Erkilet danışmanlığında, Dr. Fatma Kızılelmas tarafından yazılan "Ötekileştirilme, Sömürü ve Gündelik Hayat Taktikleri Bağlamında Göçmenler: Düzce Örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

<sup>2</sup> Fatma Kızılelmas, Dr., ORCID : 0000-000-6738-1758 fmkzllms@gmail.com

<sup>3</sup> Prof. Dr., İbn Haldun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü ORCID : 0000-0001-9528-1789 alev.erkilet@ihu.edu.tr

## Refugee Experiences Before Migration, During The Decision To Migrate And During The Migration Journey: Iraqi, Syrian and Afghan Sample in Düzce (2021-2022)<sup>4</sup>

Fatma Kızılelmas<sup>5</sup>

Alev Erkilet<sup>6</sup>

### Abstract

This study is based on the preliminary findings of the ethnographic research conducted by the researcher within the scope of his doctoral thesis. <sup>7</sup>from 2010 from To Turkey taking refuge and the years 2021-2022 between in Düzce found Iraqi , Syrian And Afghan 39 refugees with a man in depth your talks made qualitative One To research based on . in research different from countries incoming refugees To Turkey migration without before in their countries they live events , immigration to try decision don't give processes And migration on your journey experienced experiences hand taken. The Syrians, who are the subject of this study, are affected by the civil war in their country, the Afghans from the occupation, civil war and conflicts, whose roots go back to 1979 and took a different form in 2001, and the possible violence policies of the Taliban regime, socio-economic instability and insecurity, and Iraqis from the USA. They are knocking on Turkey's door either as a target country or a transit country due to the ISIS attacks that emerged after the invasion, deepening political impotence and increasing acts of violence. In terms of Syrian, Iraqi and Afghan refugees, although there are some similarities about the difficulties and dangers they experienced in their countries before migration, during the decision to migrate and during the migration journey, the social and political environment, the difficulties experienced and the responses to them are different and different experiences can be encountered.

**Keywords:** Migration, Asylum Seeker, Refugee, Migration journey, Forced migration

<sup>4</sup> This article is derived from Dr. Fatma Kızılelmas's PhD dissertation entitled "Migrants in the Context of Othering, Exploitation and Everyday Life Tactics: The Case of Düzce" written by Dr. Fatma Kızılelmas under the supervision of Prof. Dr. Alev Erkilet.

<sup>5</sup> Fatma Kızılelmas, PhD., ORCID : 0000-000-6738-1758 fmkzllms@gmail.com

<sup>6</sup> Prof. Dr., Ibn Haldun University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology

## Giriş

Dünyada yaşanan gelişme ya da problemlere bağlı olarak artma veya azalma eğilimine giren, ancak hiçbir zaman ortadan kalkmayan kitlesel göç, son yıllarda sığınmacı, mülteci ve göçmenlerin sayısındaki olağanüstü artışla bir daha çok sayıdaki ülkenin temel sorunu hâle gelmiş vaziyettedir. Ortadoğu ve Önyasya'daki bazı devletlerin resmen olmasa da fiilen işlevsiz hâle getirilerek kabile ve mezhep düzeyinde parçalanmalara ve çatışmalara zemin hazırlanması, buna bağlı olarak kitlesel katliamların ve yasa dışı eylemlerin sıradanlaşarak yaygınlaşması, kişilerin başvuracakları adli mekanizmaların işlevini kaybetmesi, pek çok kişinin ve grubun haklarının gasp edilmesine ve mağdur hâle gelmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum çok sayıda insanın doğup-büyüdükleri ülkelerinden göç etmeye, yaşadığı coğrafyayı, iklimi, kültürü, dili ve yaşayışı değiştirecek şekilde başka ülkelerin kapılarını çalmalarına yol açmaktadır.

1980'li yıllarından itibaren transit ve hedef ülke olarak uluslararası göç ve sığınma hareketlerinin yaşandığı bir yer haline gelen Türkiye, son olarak 2011 yılında Suriye'deki savaş ve Ortadoğu'daki çatışmalar sonucu 3,6 milyondan fazla Suriyeli ve 500 bine yakın diğer ülkelerden gelen göçler ile dünyada en fazla mülteci barındıran ülke haline gelmiştir (UNHCR, 2019). Ayrıca coğrafi konumu, yaygın enformel iş piyasasına sahip olması ve AB ülkelerinin katı göç kurallarıyla göçmenlere kapı kapatması dolayısıyla Türkiye diğer göçmenler için de çekici bir ülke konumundadır (Toksöz ve Ünlütürk Ulutaş, 2011).

Türkiye'nin daha önce göçlere yönelik uyguladığı politikalar, çıkardığı kanunlar göçle gelenlerin etnik kimliğine, dinine ya da Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlara göre farklılık göstermiştir. 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlamayla kabul etmiş ve sadece Avrupa'dan gelenleri mülteci olarak tanımlamıştır. Son yaşanan göçte Türkiye gelen Suriyelileri "açık kapı politikası" ile ülkeye kabul etmiştir.

## Göç Çalışmalarında Yaklaşımlar

Küreselleşmenin etkisiyle iletişim ve ulaşımın hızlanmasına ve kolaylaşmasına bağlı olarak göç süreci daha karmaşık bir durum almış, birçok disiplinin konusu haline gelmiştir. Nitekim Castles ve Miller'ın belirttikleri gibi tek başına hiçbir neden ya da yaklaşım bir bütün olarak insan hareketliliğini açıklayamaz. Göç sürecinin tüm boyutlarıyla anlaşılabilmesi için insanların doğdukları yerden ayrılmalarını gerektiren ekonomik, sosyal, çevresel ve siyasal hususlardaki değişimin incelenmesi gerekir. Göç edilen yerde göçmenlere fırsat sağlayan faktörler, iki ülke arasındaki sosyal ağlar ve diğer bağlantılar, göçü düzenleyen yasal, siyasal, ekonomik, sosyal yapı ve uygulamalar, göçmenlerin yerleştikleri bölgenin toplumsal yapısına etkisi ve göç alan ve göç veren toplumlar arasındaki bağlantılar da yapılacak değerlendirmelerde dikkate alınmalı ve derinlemesine araştırılmalıdır (Castles ve Miller, 2008,s.39-40).

Göç etmeye karar verilmesi sırasında dikkate alınan, hesaba katılan pekçok karmaşık ve birbiriyle bağlantılı sebep birarada bulunabilir. Ancak göçle ilgili değerlendirmeler sırasında

belli bir sebebe odaklanılırken diğer sebepler arızî hâle gelebilmekte, kendi içinde tutarlı bir bütün oluşturan bir yaklaşım diğerlerine karşı körleşebilmektedir. Mesela Stouffer, ‘kesişen fırsatlar’ yaklaşımında, öncelikle kişileri göçe karar vermeye iten sebepler üzerinde yoğunlaşmakta, göç edilecek mesafeyi, göç edilecek yerdeki fırsatları ve bu fırsatların miktarını keşfetmeye çalışmaktadır. Çünkü ona göre, göç edilecek yer yakın mesafede ise, bu durum göç etmeye karar verilirken olumlu bir etkiye sahip olmaktadır (Strouffer, 1940, s.854-856). Petersen ise göçe karar vermede bireysel ve kolektif kararların hesaba katılmasının önemini vurgular. Everett S. Lee de itme-çekme yaklaşımı bağlamında yaşanan yerdeki itici ya da olumsuz faktörlerin üzerinde durur. Ona göre göç edilecek yerdeki olumlu ve çekici faktörlerin fazla olması söz konusu yere göç etme kararının verilmesinde etkili olur. Bu kararın verilmesinde gidilmesi düşünülen yerdeki çekme etkisinin yaşanan yerdeki çekme etkisinden daha büyük olması gerekir (Lee, 1966, s.51).

Politik ve sosyo-kültürel temelli göç yaklaşımlarından biri olan ilişkiler ağı kuramı, gidilmesi düşünülen yerdeki sosyal ilişki ağlarının, akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerinin göçe karar vermede özendirici etkisinin olduğunu söyler (Massey vd., 1993, s.28-29). Kuramsal temelli yaklaşım da ilişkiler ağı yaklaşımına benzer şekilde göçmen ağlarının ve insanların birbirleriyle kurdukları bağların bazen istismar edilme amacı taşısaya da göçe karar vermede ve göçü teşvik etmede etkili olduğunu vurgular (Hagen-Zanker, 2008, s.17). Göç etme kararının davranışsal yönlerini ele alan davranışsal yaklaşım da bireylerin göç kararı verirken bir fayda-maliyet analizi yaptıklarını belirtir. Bireylerin, buldukları yer ile gitmek istedikleri yerdeki çevre şartlarını ve kazanç imkânlarını arzu ettikleri ve amaçladıkları faydaya göre karşılaştırdıklarını, göç kararını bu beklentiye göre verdiklerini dile getirir (Tekeli, 2016, s. 28). Kümülatif yaklaşıma göre ise, bir toplum içerisinde göçlerin sıklığının ve yaygınlığının artması sonucu göç kültürü oluşur ve bu durum göçe karar vermede etkileyici bir faktör olur (Massey vd., 1993, s.451-454).

### Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, sosyal olguları bağlı buldukları bağlam içerisinde anlamayı ön plana alan bir yaklaşım olan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel bir çalışmada algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde tespit edilip yorumlanması amacıyla gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılır. Bunlardan en sık kullanılan hiçbir zaman durağan olmayan ve zamana göre değişkenlik gösteren sosyal olguların göreliliğini ve hareketliliğini anlamaya ve yakalamaya çalışan derinlemesine görüşme/mülakat yöntemidir. Derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada veriler elde edilirken görüşme formu yaklaşımından istifade edilmiştir. Görüşme formunun kullanıldığı görüşmelerde, görüşülen kişilere yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular sorulmuştur.

Araştırmanın örneklemini ülkelerindeki savaş, terör, iç çatışmalar ve ekonomik zorluklar nedeniyle 2011 yılından sonra Düzce’ye sığınma amaçlı göç eden geçici koruma altındaki Suriyeli göçmen erkekler, uluslararası koruma altında olan Iraklı göçmen erkekler ve çalışma amaçlı ya da sığınma amaçlı düzenli/düzensiz olarak göç eden Afganistanlı erkekler oluştur-

muştur. Örneklem ise kartopu yöntemiyle belirlenmiştir. Yani daha önce tanışıklık bulunan sığınmacılar vasıtasıyla belirli bir işte çalışan sığınmacı genç erkeklere ulaşılmıştır. Sığınmacıların kaldıkları evler, vakit geçirdikleri kahvehane ve çay ocakları ziyaret edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada görüşülen kişiler ile araştırmacı arasında güven duygusu tesis edilebilmesi için görüşme yapılan kişilerin itibar ettiği referans kişilere ulaşılmaya çalışılmış ve görüşmelerin bu kişiler vasıtasıyla yapılmasına özen gösterilmiştir. Görüşme yapılan kişilere Türkiye'ye göç etme sürecinde yaşadıkları örnek olayları anlattıkları deneyim/davranış ve duygularını<sup>8</sup> sorulmuştur. Mülteci/sığınmacı erkeklerle yapılan görüşmeler kahvehane veya çay ocaklarında ya da sığınmacıların arkadaşları veya aileleriyle birlikte kaldıkları evlerde yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 20 ila 70 dakika arasında sürmüştür. Sığınmacılarla yapılan görüşmelerin 27'si Türkçe gerçekleştirilmiş, Diğer görüşmeler Arapça başta olmak üzere İngilizce ve Peştunca yapılmıştır. İngilizce yapılan 2 görüşmede tercüman kullanılmamış, Peştunca yapılan 1 görüşmede ve Arapça yapılan diğer görüşmelerde tercüman yardımına başvurulmuştur.

Araştırma verilerinin çözümlenmesi ve yorumlanmasında içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle veriler tanımlanmaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde toplanan verileri açıklayacak kavramlara ve ilişkilere ulaşılmak istenmiştir. Bunun için öncelikle toplanan veriler anlamlı bölümlere ayrılarak kodlanmıştır. Daha sonra bu kodlar belirli kategoriler altında toplanarak temalar oluşturulmuştur. Kodlar ve temalar düzenlendikten sonra ortaya çıkan bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Bu çalışmada görüşme yapılan kişilerin etik ilke ve kaygılar gereği isimleri kullanılmamış, her birine kodlar verilmiş, ayrıca yaşları ve geldikleri ülke de belirtilmiştir.

## **Bulgular**

Düzce ili ulaşım imkânları, kültürel alt yapısı, ticarî potansiyeli ve coğrafi konumu nedeniyle göç hareketliliğinden sıkça etkilenen bir yer konumundadır. Ankara ile İstanbul arasında bulunması ve Anadolu'daki pek çok ilin İstanbul ile bağlantısını sağlayan yol ağının bir parçası olması Düzce'nin göçmenlerin ilgi alanına girmesine sebebiyet vermektedir. Metropol kentlere yakınlığı yanında tarım, hayvancılık, sanayi, inşaat ve hizmet sektöründe çalışacak iş gücü açığı bulunması da Düzce'yi, iç göçlerin yanı sıra 2011 yılından sonra daha ziyade Suriye, Irak ve Afganistan kaynaklı dış göçlerin yöneldiği ve göçmenlerin çalışmak ve ikâmet etmek için tercih ettiği bir il hâline getirmektedir.

Ülke itibarıyla ele alındığında Düzce'deki sığınmacıların içinde Iraklı ve Afganistanlı sığınmacıların Suriyeli sığınmacılardan sayıca daha fazla olduğu görülür. Bunun nedeni 2013-2014 yılında Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) İran, Irak ve Afganistan'dan gelen uluslararası koruma kapsamındakileri uydu kent olarak belirlediği

---

<sup>8</sup> Deneyimlerinin, davranışlarının, hareketlerin ve faaliyetlerinin tanımlanması için sorulan deneyim/davranış soruları, konu hakkındaki fikirlerini ve düşüncelerini ortaya çıkarmak için sorulan fikir/inanç soruları, yaşanan olaylarla ilgili hislerini öğrenmek için sorulan duygu soruları ve kişilerin konu hakkındaki bilgilerini ayrıntılı almaya yönelik olarak sorulan bilgi soruları (Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (5. baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık..s.85-86)

illerden biri olan Düzce'ye yönlendirmesidir. Yaklaşık 400 bin kişinin yaşadığı Düzce ilinde (TÜİK, 2021), Düzce Valiliği'nin 2018 verilerine göre toplam 10.000 kayıtlı sığınmacı bulunmaktadır. Kayıtsız/düzensiz sığınmacı ve göçmen sayısının ise iki bin civarında olduğu tahmin edilirken 5.400 Iraklı, 2.000 Afganistanlı, 2.100 Suriyeli ve 500 de diğer uyruklu mülteci kayıtlı olduğu belirtilmektedir (Dağlı, 2018). Ancak bu rakamlar sığınmacı hareketliliğinden dolayı dönem dönem değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin 2018'de 2.100 olan Düzce'deki Suriyeli sayısı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) 2023 verilerine göre 1.413'e düşmüştür (GİGM, 2023).

Araştırma kapsamında 15 Iraklı, 13 Afganistanlı ve 11 Suriyeli olmak üzere toplam 39 sığınmacı erkekle görüşülmüştür. Görüşme yapılan Suriyeliler ortalama 5 yıl, Iraklılar ortalama 6 yıl, Afganistanlılar ise ortalama 2 yıldır Düzce'de bulunmaktadırlar. Görüşme yapılan Suriyeli erkek sığınmacıların yaş ortalaması 32 olurken, Iraklıların 42, Afganistanlıların ise 29'dur. Diğer bir ifadeyle görüşme yapılan sığınmacı erkeklerin yaş ortalaması 34 olmaktadır. Görüşme yapılan sığınmacı erkeklerin eğitim durumlarına bakıldığında Suriyeliler, Iraklılar ve Afganistanlılar farklılık göstermektedir. Suriyelilerin çoğunluğu ortaöğretim mezunu olurken, Iraklılar üniversite, Afganistanlılar ise ilkokul mezunu olmaktadır. Medeni durum bakımından görüşülen 11 Suriyeli kişiden 2'si bekâr olup diğerleri evli olmakta ve ortalama 2 çocuk sahibi olmaktadırlar. 15 Iraklı'dan bir kişi bekâr olurken 14'ü evli olmakta ve ortalama 4 çocuk sahibi olmaktadırlar. Afganistan'dan gelen ve görüşme yapılan 13 kişiden sadece bir kişi evli olup ailesi ile yaşamakta, 12 kişi ise yalnız yaşarken bunlardan 4'ü evli, 7'si bekâr olmaktadır. Suriye ve Irak'tan gelenler kentten göç etmiş kişiler olurken, Afganistan'dan gelen kişiler kırdan göç etmişlerdir.

### Göçten Önce Yaşananlar

Bu çalışmaya konu olan Suriyeliler ülkelerinde yaşanan iç savaştan, Afganistanlılar kökleri 1979'a kadar giden ve 2001'de başka bir şekle bürünen işgal, içsavaş ve çatışmalar ile hâlen Taliban rejiminin olası şiddet politikalarından, sosyo-ekonomik istikrarsızlık ve güvensizlikten, Iraklılar da ABD işgali sonrası ortaya çıkan IŞİD saldırıları, derinleşen siyasi iktidarsızlıklar ve artan şiddet eylemlerinden dolayı ya hedef ülke ya da geçiş ülkesi olarak Türkiye'nin kapısını çalmaktadırlar. Nitekim altı sene kadar önce ailesiyle birlikte Türkiye'ye gelen GS-6 kodlu sığınmacı savaşın giderek şiddetlenmesi ve bombalı saldırıların artmasıyla can güvenliklerinin ortadan kaldığını ve "ya Türkiye ya ölüm" ikilemi içinde Türkiye'yi tercih edip göç kararı aldıklarını ve savaşın üçüncü senesinde ülkeyi terk etmek zorunda kaldıklarını dile getirmektedir.

*"Çok kötü şeyler gördük orda. Yani benim şehrim orda yarısı yıkıldı. Bir bomba geliyor, evin içinde kim var kim yok ölüyor... İlk başladığında savaşta çok sıkıntılar yoktu. Yani silah yok, halk sokağa çıkıyor, bir şeyler diyor falan. Sonra silah geldi, herkesin elinde silah var. Biz baktık bu iş iyi olmuyor. O yüzden geldik. İki tane seçenek vardı: Ya Türkiye ya ölüm."* (GS-6, Suriyeli, 38 yaşında).

Irak'ta iken öğretmenlik yapan 38 yaşındaki sığınmacı ise ülkesindeki hukuksuzluk ve güvensizlik ortamını, şiddet olaylarının ve mezhepsel çatışmaların eriştiği boyutları, yalnız ve

tehlikeye açık haldeki sıradan insanların göç etmek ya da olayların bir parçası olmak zorunda bırakılmasını kendi yaşadıkları ve şahit olduğu örnekler üzerinden çarpıcı bir şekilde anlatmıştır.

*“Niye orda zor durumda yaşadık, orda babamı öldürdüler onun için... Arkadan sessiz silahla vurmuşlar... Kim yaptı hiç bilemedik. Neden yaptı... Yani orda kim insan, kim hâkim, kim doktor, kim mühendis orda yaşayamaz. Neden? Öldürülürsün çünkü. Irak cahillik olsun. Irak veya Arap ülkeleri cahillik olsun. Mühendis kalmasın, doktor kalmasın, öyle istediler. Orda, Irak'ta iyi insanlar, okumuş insanlar kalmasın... Öğretmenliği bıraktım. Yani problem çok yaşadık. Devlet yok orda... Artık buraya kadar geldi, başka çare kalmadı, ya öldürecekler beni, ne yapacan. Babam da gitti, artık yeter dedim. Allah'ın arzı büyük...”* (GI-8, Iraklı, 38 yaşında).

ABD işgali sırasında ve sonrasında Irak'ta yaşanan etnik ve mezhep temelli çatışmalar, siyasi ve ekonomik bunalımlar, günlük hayatı sürdürülemez kılan otorite boşluğu ve otorite olmaya çalışan grup ve örgütlerin sebebiyet verdiği kaos ortamı, yukarıdaki Iraklı sığınmacının da dikkat çektiği ve muhtarip olduğu hususlar arasındadır. Bu güvensiz ortam ve kargaşa hali, bir taraftan toplumsal hayatı sevk ve idare eden kamu kurumlarının gücünü çökertip yok ederken, diğer taraftan da toplumsal hayatın devamına ve sosyal problemlerin çözümüne katkı sağlayan sosyal kontrol ağlarının ve kanaat önderlerinin etkisini ve işlevini zayıflatıp sönlükletmiştir (Akça ve Hamad abd Abd, 2020, s.338).

Irak'ta iken elektrik mühendisi olan ve sekiz senedir Düzce'de bulunan GI-2 kodlu sığınmacı da tehditler yüzünden ülkesinden ayrılmaya zorlanan bir diğer görüşmecidir. Orta sınıfa mensup eğitilmiş ve meslek sahibi olan 44 yaşındaki görüşmeci, Irak'ta yaşanan mezhep temelli çatışmalara, devlet gücünü arkasına almış silahlı militer güçlerin baskı, korkutma, yıldırma ve de öldürme yoluyla nüfusu homojen kılma çabalarına ve nereden geleceği belli olmayan farklı tehditlere tanık olmuş ve bazılarını da bizzat yaşayarak hayatını sürdürülemez hâle gelmiştir. Öncelikle ülke içerisinde yer değiştiren sığınmacı bunun çözüm olmaması neticesinde de Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmıştır.

*“Yani en büyük sıkıntımız güvenlik durumu... Yani mesela ben yeğenimi kaybettim. Yeğenim 10 yaşındaydı, çocuk yani. Bir de abim. Üç kişi (abisi, kardeşi, yeğeni) yatsı namazı bittikten sonra çıkmışlar arabayla, benim abimin arabasıyla. Onlar iki araba gelmişler akşam gibi, kesmişler yolu. Kardeşim dokuz kurşun yemiş ama ölmemiş... Yeğenimi de vurmuşlar. Bir de abim. İlk baktım ona, süzgeç gibi gördüm, böyle süzgeç gibi her yerde (vücudunda) kurşun var... Napıcaz? Biz hakkımızı nasıl alıcaz?... Hemen bizi tehdit ettiler... Kalkıp taşındık başka bir yere ama yine de kurtulamadık, bırakmadılar. Babam dedi oğlum sen aileni al git, orada daha iyi. Biz de maalesef kaçtık.”* (GI-2, Iraklı, 44 yaşında).

Modern devlet öncesinde temel güvenlik tehditleri daha ziyade dışarıdan, başka devletlerden kaynaklanırken, modern devletle birlikte içeriye hedef alan, cephesi olmayan, sonu ve başı belirsiz şiddet eylemleri görülmeye ve artmaya başlamıştır. Terör olarak tanımlanan bu temel güvenlik tehditleri artık her an ve her yerden gelebilmekte; aktörleri, hedefleri ve mekânları

her yer olabilmektedir. Kazananı ve kaybedeni açık olarak belli olmayan yıldırma, korkutma, sindirme ve yönlendirme amacına matuf bu teşebbüs ve eylemlerde dönem hükümetleri işkence, zorla alıkoyma, savunma hakkından mahrum bırakma gibi hukuk dışı keyfi yöntemleri mümkün olduğunca hukuk içine çekmeye çalışmaktadır (Balta, 2019, s.42-43). Nitekim GI-2 kodlu Iraklı sığınmacının anlattığı olaylarda da görüleceği üzere, şiddet ve terör gündelik hayata sızmış olup mekân, zaman, asker-sivil, yaşlı-geç, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın öteki olarak gördüğü her şeyi hedefi haline getirebilmektedir. Nitekim GI-6 kodlu Iraklı sığınmacı da, *gündelik hayatını devam ettirmeye çalıştığı sırada, beklenmedik bir anda gelen bomba ile hayatının alt üst oluşunu tecrübe etmiş, saldırının yok ediciliğini yaşamıştır. Bombalı saldırıda yaralanan sığınmacı, aynı zamanda kardeşinin kollarında ölümüne de şahit olmuştur.*

*“Ben bomba gördüm, korktum, hiç gezmeyorum artık. Yani benim kardeşim elimde öldü, ben hastaneye götürürken. Kafede oturuyordum, maç izliyordum, televizyona bakıyordum, 2013’de. Sonra ben de düştüm, burnum kırıldı. Kardeşim 19 yaşındaydı. Sonra ben hiç dışarı çıkamadım, kalabalık yerlere giremedim, ben bombanın nasıl olduğunu gördüm.”* (GI-6, Iraklı, 29 yaşında).

Hayatın her anına sızan şiddet giderek başka ülkelere de sıçramakta, oradaki düzeni de bozmakta ve sivil halkın güvenliğini tehdit etmektedir. Amerikan işgali sonrası Irak’ta yaşanan iç çatışma ve terör Arap Baharı sonrası Suriye’ye sıçramış, farklı nedenlerle de olsa burada da benzer sonuçlar doğurmuştur. Hatta iki ülke arasındaki sınırlar kalkmış, kitleler halinde yer değiştirmeler yaşanmıştır. Irak ve Suriye’de mevcut bulunan hükümetlerin düzeni sağlama ve kendilerine yakın grupları destekleme adına gerçekleştirdikleri faaliyetler ve bunların yol açtığı sonuçlar neticesi yaşanan kaosu bir benzeri de Afganistan’da yaşanmaktadır. Ancak burada tehdit hükümet ya da hükümet destekli yapılardan değil, Amerikan işgalini kabul etmeyen ve Amerikan destekli kurulan hükümetleri işlevsiz kılmaya çalışan örgütlerden gelmektedir. Sürüp giden iç çatışmalar, emniyet ve huzurun sağlanamaması, mevcut güvensizlik ortamı, devlet kurumlarında çalışanların tehditle görevlerini yapmalarına engel olunması ve kurumların işlevlerini yerine getirememesi, neticede halkın günlük hayatını, düzenini, can güvenliğini ve geçimini etkilemekte, bu durumda göç başvurulacak son çare haline gelmektedir. Nitekim Afganistan’da iken on beş sene polislik yapmış olan GA-3 kodlu sığınmacı da terör örgütlerinin ülkesinde aktif olduğunu, özellikle kamuda çalışanların görevlerini yapmalarına engel olduklarını, ülkeyi terk etmesi için kendisine uyarı verildiğini anlatmıştır.

*“Zaten orda herkes biliyor, bizim memlekette savaş var. Ama şu anda polislik yapmaya, devlette çalışmaya orda bırakmıyorlar, yani Daeş var, Taliban var. Onun için bana üç gün zaman verdiler. Üç güne kadar gittin gittin, gitmedin aileni, hepimizi vurucam dedi, Daeş. Gece kâğıt atıyor, yazıyor ki sen polissin, emniyette burada çalışıyorsun, işini bırak git. Yani kim gitti, gitti. Gitmedi ailesinin hepsini vuracak. Daeş var, Taliban var, bunları vuracak... Benim bir arkadaşım var, benimle beraber polisti. 11 kişi bir aileden, bir gecede yok ettiler. Bomba attılar, patladı, hepsini vurdu. İkimize beraber ihtar verdiler. Üç gün zaman verdiler, ben korktum, geldim... Bir ay önce abimi vurmuş Daeş. Demişler sen bu saatte neden çıktın, ver telefonunu, vermiycem. Sadece bir telefon için vurmuş. İki ay önce babamı vurdular zaten. Dün bizim memlekette 22 bomba patlamış. Afganistan’da merkezde çok savaş var.”* (GA-3, Afgan, 38 yaşında).



Farklı ülkelerde yaşanmış bu olaylar tarihlerine, konumlarına ve şahıslarına göre değişiklik arz etse de, isimleri savaş, iç çatışma, terör gruplarının eylemleri olarak adlandırılrsa da, değişmeyen ve müşterek olan durum yaşanan şiddet, zulüm, tehdit, travma ve güvensizlik hâlidir. Görüşme yapılan sığınmacılar farklı ülkelerden gelseler de, anlattıklarında dikkati çeken ortak husus, kaos ortamının belirsizliğini yaşamış, birinci dereceden yakınlarının katledilmesine şahit olmuş, benzer bir sonucun kendisi için de uzak olmadığını derinden hissetmiş, kendisini koruyacak bir güvenlik şemsiyesinin olmadığını fark etmiş olmalarıdır. Dolayısıyla mecburen, belki de hayatta kalmanın son bir yolu olarak başvuru bu göç, itici etmenlerle gerçekleşen zorunlu göç ve kitlesel göç kategorisinde değerlendirilebilir.

### **Göç Etmeye Karar Verme**

İnsanlar doğal, sosyal, ekonomik ve siyasi temelli muhtelif nedenlerle göç etmek durumunda kalırken, bazen kendi iradeleriyle bir tercihte bulunabilmekte, bazen de böyle bir seçim yapabilmeleri mümkün olmamakta, kararlarında haricî nedenlerden kaynaklanan zaruret ve zorunluluk hâli daha etkili olmaktadır.

Zorunlu göç edenler doğup büyüdüğü yeri, yaşadıkları ortamlarını, mallarını, mülklerini, hatıralarını, akrabalarını, arkadaşlarını terk etmekte, istemeden de olsa geri dönmek üzere ülkelerinden ya da yerlerinden ayrılmak durumunda kalmaktadırlar. Bu esnada gerçekleşen karar alma süreci karmaşık, çetrefilli ve birden fazla belirleyicinin olduğu bir durumdur. Kişilerin içinde buldukları koşullar, güvensizlik duygusu, şiddet eylemleriyle karşılaşma biçimleri, karar verme süreçlerini etkileyen başat etmenler arasında yer alabilir. Biner'in de dediği gibi karar alma süreci her türlü ihtimalin değerlendirildiği, kötü-en kötü, zor-en zor, yapılabilir-yapılamaz, katlanılabilir-katlanılamaz kategorilerinin oluşturulduğu, her bir durumun düşünüldüğü, hassas bir şekilde sonuçlarının tartışıldığı karmaşık bir süreçtir (Biner, 2016, s.71).

Suriyeli, Iraklı ve Afganistanlı göçmenler açısından göç etmeye karar verme aşamasında bazı benzerlikler söz konusu ise de her ülkedeki sosyal ve politik ortam, yaşanan zorluklar ve bunlara verilen tepkiler farklı olmakta, farklı tecrübelerle karşılaşabilmektedir. Örneğin Afganistanlılar için göç etmeye karar vermede ülkedeki istikrarsız ortam belirleyici olmakta, bazen de ekonomik imkânsızlıklar ya da göç kültürünün uzun yıllar içinde yaygınlaşmış olması göçe karar vermede kolaylaştırıcı etken hâline gelmektedir. Buna karşın Suriyeliler için savaşın şiddetini arttırdığı bir ortamdan kaçmak ve hayatta kalmak isteği göçe karar vermede daha belirleyici olabilmektedir. Iraklılar söz konusu olduğunda ise, ani gelişen ve hayatı risk taşıyan bir tehdit, ülkeyi terk etme kararı alınmasına sebep teşkil edebilmektedir. Nitekim çalışma kapsamında kendisiyle görüşülen GI-12 kodlu sığınmacı da göç etmeye acilen karar verenlerden biridir. Uluslararası ticaret işiyle uğraşırken Irak'ta varlıklı ve rahat bir hayat süren, İstanbul'a da işi dolayısıyla sık sık gelip giden sığınmacı, iş ortağının kendisine ihanet etmesi ve tüm malları üzerine aldıktan sonra evini silahlarla basması, onu ve ailesini ölümle tehdit etmesi üzerine kendi deyimiyle "koşarak" ülkesinden çıkmış, geleneksel aile bağlarının ve korumacılığının yokluğunda tek başına bu tehditlere karşı koymaya cesaret edememiştir.

*“Biraz sıkıntı oldu Irak’ta, hıyanet yaptı bana arkadaşım. Paramı aldı, arabamı aldı, arsalarımı aldı, her şeyimi aldı. Ondan sonra tabancayla eve geldi. Benim kızlarım çok korkuyorlar. Koştum buraya geldim... Benim arkadaş ortaktı, sonra bana hıyanet yaptı bana. O zaman ben orda tektim. Abim, ablam Kanada’da. Tapuda benim ismim var ama o devlete para verdi, hep isimleri değiştirdiler. Araba, ev hepsinde böyle yaptı. Kürt Barzani tarafından sıkıntı yapacak diye koştum geldim. Çünkü benim üç kızım var... Akşam evime dört araba geldi, beni tehdit etti. Arkadaşım bana böyle yaptı.” (GI-12, Iraklı, 47 yaşında).*

Bir diğer Suriyeli görüşmeci de ülkedeki savaş ortamından dolayı yaşı gelen erkeklerin Esed’in yanında savaşmak amacıyla zorla askere alındığını, bu yüzden kendisinin ülkesinden tek başına acilen ayrılmak durumunda kaldığını anlatmıştır. Yirmili yaşlarını çoktan geçmiş olmasına rağmen, çalıştığı işyerine giderken yolda askerlerin yolunu kesip onu askere almak istemeleri üzerine her şeyini bırakıp ülkesini terk etmiştir.

*“Askere çağırdılar savaş için, herkesi askere çağırıyorlar. Polis kâğıt getiriyor eve, bir hafta sonra gel diyorlar; Esed’in askeri olmak için. Yolda Esed askerleri durdurdular; sen askere gidicen dediler. Bir akrabam var; büyük bir komutan, Suriye dışına çık hemen dedi.” (GS-5, Suriyeli, 35 yaşında).*

Görüşmecilerin dile getirdikleri ülke dışına çıkma sebeplerinden de anlaşılacağı üzere başka ülkeye göç etmeye karar vermede derinlemesine bir plan yapılamamakta, durumun arz ettiği aciliyet gereği hemen eyleme geçilmektedir. Afganistan’da yabancı bir şirkette çalışan sığınmacı da, bu durumu nedeniyle Taliban’ın hedefi hâline gelmiştir. Bilgilerinin Taliban’a gittiğini öğrenmesi ve kendisi gibi yabancı bir şirkette çalışan arkadaşının katledilmesi üzerine, aynı durumun kendi başına gelmemesi için vakit kaybetmeden göç etmeye karar vermek durumunda kalmıştır.

*“Onlar (Taliban) da herkesi tanıyor işte. Bizim raporumuz gitti öyle. Sonra çok zor durumda kaldık. Ya gideceksin ya onlara katılacaksın. O da Müslümanların işi değil yani. Zor durumda kaldıktan sonra annemden izin istedim, ben gideceğim dedim. Zaten onlar da korktu hep, sonra çıktım geldim.” (GA-4, Afgan, 39 yaşında).*

Daha önce Suriye’nin başkenti Şam’da yaşayan GS-11 kodlu sığınmacı da, savaşın şiddetini arttırmasıyla önce ülke içinde savaşın şiddetinin daha az olduğu bir bölgeye taşınmıştır. Ancak zamanla, askerlerin sürekli baskın yapıp evleri teftiş etmeleri gibi uygulamaların çoğalması ve katliamların artmasıyla ülkede yaşamının imkânsız hale geldiğini görmüş ve savaş başladıktan üç sene sonra Suriye’den göç etmeye karar vermiştir. Benzer bir şekilde GS-1 kodlu sığınmacı da, Suriye’de bulunduğu bölgede savaşın yoğunluğunu arttırması üzerine önce başka bir şehre göç etmiş, daha sonra da Türkiye’ye göç etmeye karar vermiştir.

*“Şam’da lahmacun, pide ustasıydım. 2014 yılında, saat 1.30’da bomba atıldı, biz zehirlendik. Lokantadayken atıldı bomba. (O bombadan sonra) İdlib tarafına gittik. İdlib’te bir ay oturduk. Oradan Adana’ya kaçtık.” (GS-1, Suriyeli, 32 yaşında).*

Ülke dışına göç etme kararının son alternatif olarak görülmesinin nedeni, göç edilecek mesafenin uzak olması, göç edilmesi düşünülen ülkedeki kültür ve dil farklılığı, alışkın olunmayan hukuk düzeni ve ulaşım masrafı gibi sıkıntılardan kaynaklanıyor olabilir. Stouffer'in 'kesişen fırsatlar' yaklaşımında da belirttiği gibi göçmenler daha çok buldukları yere yakın mesafede olan bölgelere göç etmek istemektedirler. Bu durum, ulaşım masraflarını azalttığı gibi yakın bölgedeki yaşam standartlarıyla ilgili bilgilere daha kolay erişebilmeyi mümkün kılacak ve uluslararası göçün getireceği birçok sıkıntıları yaşamak zorunda bırakmayacaktır.

Sığınmacılar bazen önemli fakat daha az şiddet içeren zorluklar nedeniyle de evlerini terk edebilmekte, başka ülkelere göç etmektedirler. Savaştan kaynaklanan ölüm tehlikesi kadar ciddi ve tehlikeli bir sebep olmasa da yaşam standartlarındaki belirgin düşüş ya da Afganistan özelinde başlık parası biriktirmek gibi ekonomik temelli nedenlerle göç edenler de vardır. Konuyla ilgili çalışmalarda da tartışıldığı üzere günümüzde başka bir ülkeye göç etme nedenleri artık içiçe geçmiş vaziyettedir. Yukarıda kaydedilen görüşmeci ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Afganistanlıların ülkelerini terk etmedeki öncelikli sebepleri güvenlik kaygıları olurken, ikinci önemli sebep ekonomik durumları olmaktadır. GA-5 kodlu görüşmecinin de belirttiği gibi Afganistan'daki işsizlik ve yoksulluk, insanların gündelik hayatlarını devam ettirme ve iyi bir gelecek kurma ümitlerini yok etmekte ve onları son bir alternatif olarak göç etmeye mecbur bırakmaktadır. GA-5 kodlu Afganistanlı görüşmecinin, geliş nedeni ve ülkesindeki geçinme şartlarıyla ilgili anlattıkları da bu hususlara dairdir.

*“Şöyle ki baktık herkes Türkiye'ye geliyor, bizde de iş yok, evde boş boş geziyorduk. Ondan sonra ben de dedim ki anne babama, ben burada kalmak istemiyorum. Sonuçta para kazanmam lazım, böyle olmuyor. Bir kız arkadaşım oldu. Sevgili olduktan sonra paramızı yetiştiremiyoruz kızı da satıyorlar, kız da gidiyor. Sonra dedim ki hayatımı biraz toparlamam lazım, bana izin verin ben sizin duanızla gideyim falan, öyle yola çıkmaya karar verdim.”* (GA-5, Afgan, 23 yaşında).

Afganistan'daki nüfusun yaklaşık % 60'ı yoksulluk sınırı altında yaşarken, barınma, temiz içme suyu bulma, yeterli gıda elde etme, elektriğe ulaşma ve istihdam alanında ciddi problemler mevcuttur. Kırk yıldır devam eden savaş ve iç çatışma, güvenlik ortamını zayıflattığı gibi ekonomiyi de olumsuz etkilemektedir (Afghan Public Health Institute, 2011, p.1-4; Koç, 2017, s.45). Dolayısıyla yıllardır süren savaş, emniyet ve asayiş sorunları, sarp ve kurak coğrafya, zayıf üretim, işsizlik ve sınır ülkelerinin de sanayi üretiminin düşük olması gibi problemler bir araya gelince, Afganistan'dan göç etmek kritik “hayatta kalma stratejisi” hâline gelmektedir (Geyik Yıldırım, 2018, s.143).

### Göç Yolculuğu

Araştırma kapsamında görüşülen Suriyeli, Iraklı ve Afganistanlı sığınmacıların Türkiye'ye geliş nedenleri farklılıklar gösterdiği gibi gelme şekilleri de zamana, ekonomik duruma ve verilecek statüye göre farklılıklar arz etmiştir. Görüşülen 39 sığınmacıdan 19'u düzensiz şekilde geldiğini ifade ederken, bunların 4'ü Suriye, 2'si Irak ve 13'ü de Afganistan kökenli

olmuştur. Diğer bir ifadeyle görüşülen 13 Afganistanlı'nın tümü, 11 Suriyeli'nin 4'ü ve 13 Iraklı'nın 2'si düzensiz yollardan gelmiştir.

2011 yılında Türkiye'nin Suriye'deki savaştan kaçanlar için uygulamaya koyduğu "açık kapı politikası" gereği başlarda Suriye'den Türkiye'ye gelenler için giriş kolay olurken, daha sonraları girişler zorlaşmıştır. Aslında açık kapı politikasının geçerli olduğu günlerde bile Suriyeliler, Esed'in askerlerinden korunmak için sınıra kadar kendilerine rehberlik edecek bir kaçakçıya para ödemek durumunda kalmışlardır. Iraklılar içinde ise vize alıp hava yoluyla gelip havaalanında sığınma başvuruları yapanlar olduğu gibi düzensiz şekillerde gelenler de mevcuttur. Nitekim 6 Iraklı vize alarak hava yoluyla geldiğini belirtirken 5 Iraklı vize alarak arabalarıyla resmî yollarla geldiklerini söylemişlerdir. Afganistan'dan gelenlerin tamamı ise düzensiz yollardan kaçakçılara para ödeyerek ve günler ve haftalarca yürüyerek göç serüvenini gerçekleştirmişlerdir.

Suriye'den savaşın ilk dönemlerinde gelen GS-6 kodlu görüşmeci, geldikleri zaman açık kapı politikası uygulaması olmasına rağmen sınıra kadar kaçakçılarla birlikte geldiklerini söylemiş, ancak sınırdan geçerken herhangi bir zorluk ve engelle karşılaşmadıklarını belirtmiştir.

*"Kaçakçılar bizi sınıra getirdiler. Tel var, teli kapı gibi açmışlar. Orda hamallar var sınırdan, geçtik sınırdan... Asker, polis yok bizim zamanımızda... Sınıra geldik, bizim geldiğimiz zaman serbest ama kimse bir şey demedi. Sınıra arabayla geldik, Türk tarafta da bir araba bekliyor, ordan araba ayarlıyorlar bize."* (GS-6, Suriyeli, 38 yaşında).

Bir başka Suriyeli görüşmeci GS-7 kodlu kişi de, Türkiye'ye düzensiz yollardan kaçakçılar eşliğinde ve kalabalık bir kafiyle yürüyerek geldiklerini, sınır geçişinde bir hayli zorlandıklarını belirtmiştir.

*"Benim iki abiler kaçak çıkmışlar. 3 sene, 4 sene çalıştım orda, Suriye'de. Sonra abim gel dedi buraya (Türkiye'ye). Gel buraya, burda daha rahat. Buraya geldim, kaçak geldim, çok zor geldim. 5 gün orda yattım, yolun orda, Antep'in orda. Türkiye'ye girecem, kimse kabul etmiyor. Kaçak geldim, kaç gün orda yattım. Bir kaç tane kaçakçı biliyom, 500 dolar alıyorlar. Verdim, ne yapayım? Borç aldım, sonra çalıştım, ödedim... 20 km. yürüdük gece, çok çocuk var orda, 50 kişi yürüdük. 10 tane çocuk var, iki tane bebek var. 10 tane çocuk 5 yaşında, 7 yaşında. Yürüme Antep'e girdim, sonra otobüse bindim, öyle geldim... 5 günde geldim... Asker görmediğinde yürüyoruz. Ama mesela öğlen oturuyoruz, asker görmesin diye gece yürüyoruz."* (GS-7, Suriyeli, 21 yaşında).

Saybaşı, göç hareketlerini anlattığı "Sınırlar ve Hayaletler" adlı kitabında, Derrida'nın "hayalet" kavramına atıfta bulunarak "hayaletsi" gerçeklere gönderme yapan bir metafor kullanır. Göçle ve yerinden edilmeye bağlantısı bulunan bu "hayalet" metaforu, aslında sınır geçme anında neler olduğunu, neler olmuş olabileceğini anlatan ve misafirperver olmayan şehirlerde nasıl yaşam sürdürülebileceğini yansıtan bir stratejidir (Saybaşı, 2011, s.16). Buna göre sınırlarda meydana gelen olaylar "hayaletsi olaylar"dır. Çünkü sınırlarda ne olduğu ya da ne olmakta olduğu ancak göz ucuyla yakalanabilir. Birkaç saniye içinde sanki hiç-

bir şey olmamış gibi herşey normale döner. Hem sınır kaçakçıları hem de göçmenler tekrar görünebilmek için, yani yakalanmamak ve ölmek için kaybolmak zorundadırlar. Gerçekte orada olduklarında, görünmemek ve yakalanmamak için aslında orada olmamaları gerekir. Yani kendilerini resimlemenin ve onları gördüm demenin neredeyse imkânsız olacağı şekilde “hayalet” haline dönüşmelidirler. Hayalet orada olmadan orada olmalıdır (Saybaşı, 2011, s.84).

Bu durumda GS-7 kodlu görüşmecinin sınırdan geçerken askerlere görünmemek için gece yürüdüklerini söylemesi Saybaşı'nın da kastettiği manada bir “hayalet” olma halidir. Sığınmacılar orada olduklarında yakalanmamak ve ölmek için kaybolmak, görünür olmaktan çıkmak durumundadırlar. GA-3 kodlu görüşmeci de, ailesiyle birlikte yaptığı zorlu göç yolculuğunda yaşadıklarını anlatırken, sınırdan ölmek, hayatta kalmak için nasıl mücadele verdiklerini, “hayalet” metaforuyla kastedildiği gibi görünmemek, ortadan kaybolmak için neler yaptıklarını aşağıda ifade etmiştir.

*“Ben geldim Afganistan'dan Pakistan'a, Pakistan'dan İran'a, oradan Van'a, Van'dan İstanbul'a, sonra buraya (Düzce'ye)... Kaçakçılarla geldim. Bir kişi 1500 dolar... 45 gün yürüdük... Pakistan'dan İran'a kadar biraz varmış ama İran'dan Türkiye'ye kadar çok yol var. Van'a kadar 60 saat, 80 saat yürüyoruz. Bir saat araba göndericekleri ama araba yolu yokmuş orda, ayaklarla yürünecek mecbur. Hepsi böyleymiş yani, 20 saat, 21 saat gidiyoruz böyle, çok zormuş. Bir köyde müşkil varmış diyor yani sıkıntı varmış diyor, biz de köyde yürüdük 12 saat, hiç durmadan yürüdük... 1.000 kişi, 2.000 kişi... Sadece su alıyoruz, biraz bisküvit. Başka çaremiz yok... Dağlardan böyle, çok karmaşık geldik biz. 2 metre kar var, 1,5 metre kar var... Çocuklarla beraber yürüyoruz, oturuyoruz, sudan geçiyoruz... İran-Türkiye sınırında (her iki taraftan) polisler bize mermi attı. Kim kaçtı kaçtı, kim vuruldu vuruldu, kim kaldı kaldı... İran-Türkiye ikisi de (ateş ediyor). Çünkü kaçak geçiyoruz (sınırdan). Sınırdan silahlar var, ölen çok oluyor. Çok korkuyoruz tabi. Çocukları alıcan, eşim kalıcak. Eşimi alıcam, çocuklar kalıcak. Ama herkes ancak kendini kurtarıyor. Kim alıcak senin çocuğunu da yardım yapıcak. Herkes kıyamet gibi kendini kurtarıyor (sınırdan ateş açıldığı esnada).”* (GA-3, Afgan, 38 yaşında).

GA-9 kodlu Afgan görüşmeci de yola çıkmadan önce ölümü göze aldıklarını, hatta bazı kaçakçıların bile kendilerini bu konuda uyardıklarını söylemiştir. Düzce'ye varana kadar göç yolculuğunda yaşadıklarını ayrıntılarıyla anlatan 18 yaşındaki görüşmeci, yolculuk esnasında çoğu kez ölümle burun buruna geldiklerini, saldırıya uğradıklarını, aç susuz kaldıklarını, sınırdan kaybolduklarını, çok zor anlar geçirdiklerini ve bu yüzden zaman zaman yola çıktıklarına çok pişman olduklarını dile getirmiştir.

*“22 günde geldik. Altı arkadaşı köyden yola çıktık. Buluşma yerine başka kişiler de geldi. Yola çıkmadan önce yollar sıkıntılı, ölebilirsin, istiyor musun, istemiyor musun diye kaçakçılar soruyor zaten. Biz çok kalabalık bir grupla birlikte yola çıktık ve sürekli yürüdük. Pakistan'da saldırıya uğradık, eşkiyalar her şeyimizi aldılar. O anda çok korktum, yola çıktığıma çok pişman oldum. Sınırdan (Türkiye sınırı) sizi alacaklar (altı arkadaşı) deyip sınırdan gizlice geçmemizi istediler. Sınırı geçince kimseyi göremedik ve nerede olduğumuzu da bilmiyor-*

duk. Üç gün boyunca bir harabede saklandık. Açlık ve susuzluğa dayanamayıp üç gün sonra artık ne olursa olsun, yakalayacaklarsa da bizi yakalasınlar deyip oradaki bir köye doğru yol aldık. Bir camiye gideriz, bize yardım ederler ya da en azından yiyecek bir şey verirler diye düşündük. Yolda bir çobanla karşılaştık. Çoban ben sizi istediğiniz yere götüreceğim dedi ve bizi bir eve götürdü. Sonra o eve bizden sorumlu olan, parayı alacak olan kaçakçı lüks bir arabayla geldi. Bizi getiren çobana 200 TL verdi, bize de biraz yiyecek birşeyler verdi. Oradan bizi bir arabaya bindirip denizi olan bir şehre götürdüler. Oradan telefonla (Düzce'ye daha önce gelen) dayıma ulaştım ve dayım gelme parasını kaçakçıya ulaştırdı... Eğer bizi bulunamazlarsa kaçakçı parayı alamayacağı için ya da başka bir kaçakçının eline geçerse pazarlıklarla teslim edebileceğimiz için kaçakçılar için değerliydik. Biz 10 bin dolar ediyorduk. Belki de o yüzden bizi kaybetmemeleri önemli... Oradan da otobüse binip Düzce'ye geldik." (GA-9, Afgan, 18 yaşında).

Yaşadıkları köyden iki kişi olarak ayrılan, düzensiz yollardan Türkiye'ye giriş yapan ve yollarda zorlu anlar yaşayan GA-12 kodlu görüşmeci de, ölümü göze alarak yola çıkmalarına rağmen süreç içerisinde yaşadıkları nedeniyle göç kararı verdiğine pişman olmuş, bu pişmanlığını "lanet olsun diyorsun, geri dönmek istiyorsun, dönemiyorsun" sözleriyle dışa vurmuştur.

"Afganistan-Pakistan-İran üzerinden Van'a geldik. Yolda diğer kaçak yoldan giden kişilerle buluşup 200-300 kişi dağlardan yürüyoruz. Önden bir kişi gidip yolların durumuna bakıyor, polis var mı yok mu diye. Mesela şimdi yollar uygun değil, uyutun kafileyi diyorlar. Şu saatte devam edersiniz yola diyorlar... Yola çıkmadan önce küçük sırt çantalarımıza su ve daha önceden kurutup un haline getirdiğimiz ekmeğin kırıntılarını koyuyoruz. Yolda acıktığımızda ağzımıza bir avuç alıyoruz. Uygun olan yerlerde biten sularımızı dolduruyoruz. İran'da belirli bir noktada arabalar bekliyor. Oraya ulaşınca 1 dakika 2 saniye içinde koşarak herkes arabalara biniyor. 1 dakika 2 saniye vaktin var. Arabaya bindin bindin, yoksa seni almıyorlar... (Pişman oldun mu yola çıktığına sorusuna) Tabi, lanet olsun diyorsun, geri dönmek istiyorsun, dönemiyorsun... Senin sahibin Allah'tan sonra o kaçakçı. Gel derse gelersin, git derse gidersin, otur derse oturursun, uyu derse uyursun, gül derse gülersin... Türkiye'ye gelmek bir mucize. Ölümü göze alarak geliyoruz. Hatta o dağlardan geçerken kayalık bir yerden geçiyorduk. Orada daha önceki kafileden ölen birinin mezarını gördüm. Toprak olmadığı için taşlarla üstünü kapamışlar cesedin ama kolu taşların arasından sarkıyordu. Bu beni çok etkiledi." (GA-12, Afgan, 23 yaşında).

Her ne kadar hareket halindeki insanların tüketilmeye hazır yaşamları kesintisiz ve kusursuz bir biçimde gözümüzün önüne getirilemez ve zorlu yolculukları aşarak gelmiş olan sığınmacılarla karşılaştığımızda neden oldukları ya da içinde yer aldıkları olaylar çoktan bitmiş (Saybaşı, 2011, s.86) ise de, hedef ülkeye vardıklarında yolda yaşadıklarının etkisi uzun yıllar sürmekte, hatta geceleri rüyalarında tekrar tekrar aynı anı yaşatan kâbuslar görmektedirler. Nitekim babası teröristler tarafından kaçırılan, amcası da katledilen GA-2 kodlu 19 yaşındaki Afganistanlı görüşmeci de, beş küçük kardeşi ve annesiyle birlikte kendisini göç yolunda bulunca, bu durumun ağırlığı ve sorumluluğu altında ezilmiş, bir yıl sonra bile kâbus dolu rüyalar görmeye devam etmiştir.

“Çok zordu. Şu an hayal bile edemiyorum... Allah yardım etti. Ne bir yemeğimiz, ne de suyumuz vardı... Hiç kaçakçı yoktu. Sadece bize bu yönden gideceksiniz dediler.. Yolculuğumuza gece 1’de başladık, saat 7-8’e kadar yürürdük, yürüdük, yürüdük. Gece sadece ay ışığı vardı... Hâlâ rüyalarımnda o geceyi görüyorum. Ne zaman varacağız, ne zaman geleceğiz diye, o karanlığı, o korkuyu görüyorum rüyamda. Kızkardeşim yolda sürekli ağlıyordu, ben burada ölecekmiyim diye soruyordu. Ben de diyordum, hayır, Allah bize yardım edecek, Allah bize yardım edecek. Bunun gibi sözlerle onu teselli ediyordum.” (GA-2, Afgan, 19 yaşında).

Ülkelerin siyasî ve ekonomik geleceklerine egemen olmaktan çıkmalarıyla ya da kişinin hayatı üzerindeki denetimini tamamen kaybettiğini dehşetle fark etmesiyle beliren bunalım durumunu Sorokin, “Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri” adlı kitabında: “Nüfusun büyük bir bölümü, bunalımın kendilerini köklerinden söktüğünü, yıktığını, yaraladığını ve yok ettiğini görürler. İnsanların olağan yaşayış çizgisi bütünüyle altüst olur; alıştıkları uyarlanımlar bozulur; koca koca insan grupları yerinden edilmiş ve uyarlanımları kalmamış olarak suyun üstünde yüzen bir eşya yığına dönerler.” şeklinde tasvir eder (Sorokin, 1997, s.13). Ülkedeki çatışmalar ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle çaresizlik içerisinde göç etmek durumunda kalan kimseleri, ilk kez altı yıl önce Türkiye’ye gelmiş olan GA-7 kodlu görüşmeci de, Sorokin’in “suyun üstünde yüzen bir eşya yığını”yla kastettiği şekilde: “Afganistan ile Pakistan arasında bir çöl var. Tepeden bir baksanız oraya, tüm Afganistan orada. Kadın, erkek, çoluk, çocuk...” cümleleriyle tanımlar. İki sene önce İstanbul’da bir fabrikada çalışırken yolda polislere yakalanmış ve beş gün geri gönderme merkezinde tutulduktan sonra resmî yollarla ülkesine geri gönderilmiş olan GA-7 kodlu görüşmeci, ülkesinde yaşadığı geçim sıkıntısından dolayı dört ay sonra tekrar göç yolculuğuna çıkmış ve Düzce’ye, arkadaşının yanına gelmek zorunda kalmıştır. Ülkesinde çaresizlik içinde bulunan pek çok kişinin bir göç yolculuğuna çıkmaya hazır halde beklediğini belirtmiştir.

“Bir ay boyunca yürüdük. Kalabalık bir şekilde yürüyoruz. Bazen birkaç kaçakçı grubu birden yürüyebiliyor aynı anda. Yola çıkmadan önce kaçakçılar bu kadar yürüyeceğimizi söylemediler. Arabayla gideceğimizi söylediler, fakat sürekli yürüdük, sınırlardan geçerken özellikle. İran’da bir ara bir taksiye bindik. On bir-on iki kişi bir taksiye tıkaştık. Böyle on üç saat yol gittik. Daha sonra arabadan indiğimizde yürüyemez bir haldeydik. O kadar saat sıkışık bir şekilde durmaktan yürüyemez olmuştuk... Afganistan’da köylerde genç erkek hiç yok. Herkes dışarıya çalışmaya gidiyor. Köylerde sadece yaşlı anne-baba, kadınlar ve çocuklar var. Türkmen, Özbek Türkiye’ye sığıntıyor. Farsça, Peştunca konuşanlar Türkiye üzerinden Avrupa’ya gidiyorlar... Afganistan ile Pakistan arasında bir çöl var. Tepeden bir baksanız oraya, tüm Afganistan orada. Kadın, erkek, çoluk, çocuk... Her gün bir yolculuk var.” (GA-7, Afgan, 30 yaşında).

Her insan bir mekân içinde bir yol tercih eder ve o yolda kendi yolculuk tecrübesini yaşayarak kendi hikâyesini inşa eder. İnşa edilen bu hikâyelerin birçoğunda pek çok zorluklar, dramatik durumlar, travmatik olaylar ve ani şoklar meydana gelir. Erkilet’in de belirttiği gibi göçmenlik yerinden, yurdundan, bölgesinden, şehrinde, köyünden kısacası geçmişinden ve belleğinden, seni sen yapan şeylerden kopmak demektir (Erkilet, 2017, s.123). Bu yüzden göçmenin kendisini ait hissettiği mekândan ayrılırken yanına aldığı bavulunda üç beş parça

*kişisel eşyadan ziyade, bütün hayat tecrübelerinin, yaşam biçimlerinin ve hayallerinin saklı olduğu, göçmenin sadece bedenen değil, göç tarihine kadar yaşadığı bütün manevî kültürel değerleriyle göçe katıldığı gözden uzak tutulmamalıdır (Adıgüzel, 2016, s.172-173).*

## Sonuç

Çeşitli göç teorileri yaklaşımları göçmenin göç etmeye karar vermesiyle ilgili genelleyici açıklamalar yapsa da içinde bulunulan şartlara bağlı olarak her göçün yapısı ve her göçmenin kararı farklı nedenlere dayanır. Suriye’den, Irak’tan ve Afganistan’dan yapılan göçlerde de aynı durum söz konusudur. Zira her ülkede mevcut bulunan sosyal ve politik ortam, yaşanan zorluklar ve bunlara karşı gösterilen tepkiler farklı olup farklı tecrübeler söz konusudur. Örneğin Afganistanlılar için göç etmeye karar vermede ülkedeki istikrarsız ortam belirleyici olmakta, bazen de ekonomik imkânsızlıklar ya da göç kültürünün uzun yıllar içinde yaygınlaşmış etkisi göçe karar vermede kolaylaştırıcı etken hâline gelebilmektedir. Buna karşın Suriyeliler için savaşın şiddetini arttırdığı bir ortamdan kaçmak ve hayatta kalmak isteği göçe karar vermede daha belirleyici olabilmektedir. Iraklılar söz konusu olduğunda ise, ani gelişen ve hayatî risk taşıyan bir tehdit, ülkeyi terk etme kararı alınmasına sebep teşkil edebilmektedir.

Bu ülkelerde yaşanan savaşlar ve çatışmalar göçe karar vermede tetikleyici etken olarak göçü zorunlu nitelikli kılmaktadır. Dolayısıyla böyle bir durumda çoğunlukla kâr-zarar, göçün getirisi-götürüsü ile ilgili planlama ve hesaplamalar derinlemesine yapılamamakta, sadece itici faktörün yoğun olduğu yaşanan mekândan zorunlu bir kaçış söz konusu olmakta, zorunlu göçler meydana gelmektedir. Bu tür hallerde tehdidin yakın ya da uzak olması durumuna göre göçe karar verme süresi de değişmekte, hayatî tehlikeler karar alma sürecini ‘acil’ hâle getirebilmektedir. Geçmişinde çok sayıda göç deneyimi yaşamış ve bir göç kültürü oluşmuş bir ülkede ise göçe karar verme daha hızlı olabilmekte ve göç etmenin yolları daha kolay bulunabilmektedir. Bu tür durumlarda göçmenler, ulaşım masraflarını azaltması ve yaşam standartlarıyla ilgili bilgilere sahip olmaları dolayısıyla öncelikle buldukları yere yakın mesafede olan bölgelere göç etmek istemekte, uluslararası göçün getireceği birçok sıkıntılardan uzak kalmak istemektedirler. Ancak bilhassa Afganistan merkezli yapılan göç hareketlerinde, ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik sıkıntılar, istihdam ve üretim imkânlarının zayıflığı dolayısıyla ‘işçi göçü’nün önemli bir hareketlilik oluşturduğu dikkati çekmektedir. Basın-yayın organlarından da takip edilebilecek olan bu durumu, ‘geçici göçler’ kapsamında ele almak ve bir yerdeki iş imkânları ile bu imkânların ortaya çıkardığı cazibenin neticesi beliren ‘kesişen fırsatlar’ yaklaşımıyla açıklamak mümkündür.

Bilhassa düzensiz olarak gerçekleşen göçlerde beklenmedik olaylarla karşılaşmak, kaçakçılar ve haydutlardan gelebilecek tehditlerle yüzleşmek, zor ve tehlikeli coğrafi koşullarla mücadele etmek göç yolculuğunun seyrini belirlemektedir. Fakat ilişkiler ağı (network) yaklaşımının da dikkati çekmeye çalıştığı gibi göçmenlerin akrabalık, hemşehricilik ya da tanışıklık üzerinden kurdukları göç ağları ve sosyal ağlar sayesinde göç etmek isteyenler hedef ülke hakkında, göç yol güzergâhları mevzuunda, barınma ve iş imkânları konusunda, göç yasaları hususunda bilgi edinebilmekte, bu da göç masraflarını ve göçün içerdiği riskleri azaltarak göçü teşvik edebilmektedir.



## Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2016). Göçmenlerin Kültürel Entegrasyonu. *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler Tespitler ve Öneriler*. WALD, İstanbul: Aryan Basım, 171-197.
- Afghan Public Health Institute, Ministry of Public Health (APHI/MoPH) [Afghanistan], Central Statistics Organization (CSO) [Afghanistan], ICF Macro, Indian Institute of Health Management Research (IIHMR) [India], and World Health Organization Regional Office for the Eastern Mediterranean (WHO/EMRO) [Egypt] (2011) Afghanistan Mortality Survey 2010. Calverton, Maryland, USA: APHI/MoPH, CSO, ICF Macro, IIHMR and WHO/EMRO.
- Akça, Ü. ve Hamad abd Abd, H. (2020). Kriz Koşullarında Irak Toplumunda İnsani Güvenlik ve Gelişimi Üzerine Bir Analiz. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 327-341.
- Balta, E. (2019). *Tedirginlik Çağı Şiddet, Aidiyet ve Siyaset Üzerine* (2. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Biner, Ö. (2016). *Türkiye'de Mültecilik İltica Geçicilik ve Yasallık Van Uydu Şehir Örneği*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S. ve Miller, J. M. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (1. baskı) (çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dağlı, Z. (2018). Göçmenlerin Uyum ve Rehabilitasyonunda Örnek Bir Model: KADİM. *Göçmenler, Yerel Halk ve Paydaşların Gözüyle Göç Yönetimi Düzce Örneği* (ed. Hamza Ateş ve Turgay Ovalı). Düzce Valiliği Yayınları, Ankara: Nobel Yayıncılık, 19-39.
- Erkilet, A. (2017). *Kenti Dinlemek*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 128-159.
- GİGM, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2023). <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. (erişim tarihi: 18.04.2023).
- Hagen-Zanker, J. (2008) Why Do People Migrate? A Review of The Theoretical Literature. Maastricht University Maastricht Graduate School of Governance Working Paper, No. 28197 (MGSOG/2008/WP002), 4-25. [https://mpr.ub.uni-muenchen.de/28197/1/MPRA\\_paper\\_28197.pdf](https://mpr.ub.uni-muenchen.de/28197/1/MPRA_paper_28197.pdf) (erişim tarihi: 10.02.2021).
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- Saybaşı, N. (2011). *Sınırlar ve Hayaletler; Görsel Kültürde Göç Hareketleri* (çev. Bülent Doğan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sorokin, P. A. (1997). *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri* (çev. Mete Tuncay). İstanbul: Göçebe Yayınları.
- Stouffer, A. S. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-856.

Tekeli, İ. (2016). *Göç ve Ötesi* (2. baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Toksöz, G. ve Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2011). Göç Kadınlaşıyor mu? Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış. *Birkaç Arpa Boyu: 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar, Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan* (ed. Serpil Sancar). Cilt 1, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 167-189.

TÜİK (Türkiye İstatistik Genel Müdürlüğü) (2021). *Genel Nüfus Sayımları*. <https://biruni.tuik.gov.tr/nufus90app/idari.zul-> (erişim tarihi: 26.01.2021).

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) (2019). <https://www.unhcr.org/globaltrends2019-> (erişim tarihi: 04.01.2021).

